

Володимир Антонов,

кандидат філософських наук, доцент,
старший науковий співробітник

Інституту держави і права

імені В. М. Корещького НАН України

УДК 342

Воєнна політика як важлива складова забезпечення національної безпеки України

Збройна агресія Росії проти України вкотре підтвердила в черговий раз аксіому про те, що виникнення та ствердження України як незалежної суверенної держави пов'язане насамперед із забезпеченням її власної воєнної безпеки.

Саме сьогодні виклики безпеки, що виходять із агресивної політики Росії проти України потребують розробки та реалізації певної державної політики у воєнній сфері, яку прийнято називати воєнною політикою держави.

Воєнна політика держави виступає складовою загальної державної політики і яка безпосередньо пов'язана із створенням Воєнної організації суспільства та держави, її підготовкою та застосуванням для досягнення політичних цілей.

Політичні цілі виступають усвідомленим вираженням певного синтезу інтересів та потреб щодо застосування воєнної сили для забезпечення функціонування влади на певній території та у певних сферах життєдіяльності людини, суспільства і держави. Так інтереси мають загальнонаціональну значимість і їх від-

носять до одних із пріоритетних національних інтересів. Таким інтєресом, як зазначено в Законі України «Про основи національної безпеки України» (2003 р.) виступає «захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи України [1, с. 68].

Слід зазначити, що політичне втілення цього базового національного інтєресу перед усім покладається на Воєнну організацію української держави і, зокрема, на її основну складову – Збройні Сили України. Де воєнна організація розглядається як сукупність органів державної влади, військових формувань, утворених відповідно до законів України, діяльність яких безпосередньо спрямована на захист національних інтєресів України від зовнішніх та внутрішніх загроз. До таких загроз необхідно віднести: посягання на державний суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність кордонів України, наявність сепаратистських тенденцій та прийняття відповідних рішень та дій із застосуванням силових засобів, ство-

рення та функціонування незаконних злочинних збройних формувань на території України (ЛНР, ДНР); загошення міжжетнічних та міжконфесійних відносин; воєнно-політична нестабільність та конфлікти у сусідніх країнах, нарощування поблизу кордонів України військ та озброєнь Збройних Сил інших країн, втручання у внутрішні справи України з використанням силових та інших насильницьких засобів (збройна агресія Росії проти України).

При цьому необхідно зазначити, що джерелом виникнення цих загроз виступають як внутрішні процеси, що розвиваються в суспільстві і в державі, так і зовнішньополітичне оточення. Внутрішні загрози продукуються, в першу чергу, складними трансформаційними процесами, що пов'язані із Революцією гідності (листопад 2013 року – лютий 2014 року), яка відкрила шлях до якісно нової політичної та економічної системи розвитку української держави. Саме Революція гідності була спрямована проти корумпованої влади, яка свідомо ігноруючи права, свободи і законні інтереси громадян, під тиском ззовні намагалася перешкодити європейському вибору Українського народу, відкрила перед Україною можливість для побудови нової системи відносин між громадянином, суспільством і державою на основі цінностей свободи і демократії.

Особливе занепокоєння викликають зовнішні загрози і, зокрема, агресія Росії проти України. Прагнучи перешкодити волі Українського народу до європейського майбутнього, Росія окупувала частину території України – Автономну Республіку Крим і місто Севастополь, розв'язала військову агресію на Сході України та намагається зруйнувати єдність сучасного демократичного світу, ревізувати світовий порядок, що сформувався після закінчення Другої світової війни, підірвати основи міжнародної безпеки та міжнародного права, умолити безкарне застосування сили на міжнародній арені [2].

Збройна агресія Російської Федерації проти України була рішуче засуджена як міжнародною спільнотою, а також міжнародними інституціями, які однозначно кваліфікували силові акції Росії щодо України як акт збройної агресії. Так, зокрема, у висновках Європейської Ради, ухвалених на надзвичайному засіданні міністрів закордонних справ 3 березня 2014 року зазначається, що «Європейський Союз рішуче засуджує явне порушення суверенітету та територіальної цілісності України актами агресії здійсненими збройними силами Росії, які на дозвіл на їх застосування на території України, був ухвалений 1 березня 2014 року Радою Федерації Росії» [3].

Важливо зазначити, що і Резолюція європейського парламенту, ухвалена 16 квітня 2014 року також «розглядає акт агресії Росії як серйозне порушення міжнародного права та її власних міжнародних зобов'язань, що впливають зі Статуту ООН, Гельсінського Заключного акту, Статуту Ради Європи та Будапештського меморандуму 1994 року про гарантії безпеки, а також двосторонніх зобов'язань, передбачених українсько-російським Договором 1997 року про дружбу, співпрацю та партнерство.

Таким чином, виклики і загрози, й інші докорінні зміни у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі України обумовлюють необхідність створення нової системи забезпечення національної безпеки, де незалежність, територіальна цілісність і суверенітет, гідність, демократію, людину, її права і свободи, верховенство права, забезпечення добробуту, мир та безпеку мають забезпечувати ефективні Збройні Сили України, інші військові формування, утворені відповідно до Конституції і законів України.

Досягнення визначених цілей потребує напрацювання якісно нової воєнної політики, спрямованої на ефективний захист національних інтересів, комплексне реформування системи забезпечення національної

безпеки та створення ефективного сектору безпеки і оборони України.

Досліджуючи воєнну політику держави, слід зазначити, що до останнього часу вона сприймалась як частина загальної політики класів, держав та партій, яка була безпосередньо пов'язана з підготовкою і застосуванням засобів воєнного насилля для досягнення політичних цілей [4, с. 137].

Слід зазначити, що в сучасних умовах таке сприйняття сутності воєнної політики суттєво змінилося, оскільки сама ідея досягнення політичних цілей засобами воєнного насилля на сьогоднішній день себе вичерпала. Війна перестала бути раціональним засобом вирішення економічних, політичних, ідеологічних та інших спорів. У зв'язку з цим постає питання: чи змінилася сутність війни у зв'язку із втратою її політичних характеристик? Іншими словами, – чи втрачають свій сенс фундаментальні постулати видатного воєнного теоретика Клаузевіца про те, що війна є продовженням політики, а саме насильницькими засобами [5, с. 160]? Аналізуючи цей аспект, слід зазначити, що на наше переконання, ця формула повністю свого значення не втратила, оскільки саме вона надає сьогодні можливість прослідкувати зв'язок війни з політикою у контексті визначення її причин та витоків її ведення і результатів. Зокрема, початок ХХІ ст. перед людством позначився різким загостренням цілої науки глобальних проблем, серед яких одне із центральних місць посідають виклики та загрози міжнародній безпеці, які можуть призвести до непередбачуваних наслідків. За цих умов цілком очевидним є те, що у ракетно-ядерній війні переможців не буде, а її результатом може бути загибель усього людства. Проте, що торкається причин і витоків війни, то вони, як і раніше, сьогодні кореняться у політиці, що проводиться мілітаристським політичними силами, які є прибічниками авантюристичних засобів вирішення міжнародних спорів

засобами воєнного насилля. І повне заперечення зв'язку війни з політикою знімає питання щодо відповідальності тих чи інших політичних сил.

Збройний напад Російської Федерації на Україну був не випадковим, а переконливо засвідчив про те, що війна, розв'язана Росією проти України, була зумовлена в першу чергу злочинною, антинародною, шовіністичною політикою Кремля. Ця політика знайшла своє відображення і у стратегічному курсі Російської Федерації щодо країн СНД, у якому зазначається, що «при взаємодії з третіми країнами та міжнародними організаціями досягти з їхнього боку розуміння того, що регіон є насамперед зоною інтересів Росії» [6, с. 4-5]. «Мы не заинтересованы, чтобы на территории бывшего Союза кто-то доминировал, особенно в военно-политической сфере. Мы не заинтересованы, чтобы какие-либо государства играли роль буферных стран» [7, с. 2].

Реалізація цих великошовіністичних імперських настроїв, провокування сепаратистських рухів, спрямованих на послаблення державних інституцій країн СНД, постійне підтримання в них стану керованого хаосу призводить де-юре і де-факто до руйнації їх державності. Слід також зазначити, що важливим чинником втілення зазначених імперативів виступає підривна діяльність російської дипломатії і спецслужб з використанням «кращих» традицій радянської спадщини. Зокрема, в її арсеналі представлені і підривна діяльність агентури та агентів впливу, дезінформація і шантаж, погрози і тиск, підкуп, а також за діяння у спецопераціях представників криміналітету та терористичних організацій.

У цьому контексті неможливо залишити поза увагою політичні інтереси Росії, які продукуються сьогодні не тільки у Європі (попри їх важливість), а у «близькому зарубіжжі». Ці інтереси проявляються у реінтеграції пострадянського простору в лоно російської державності, де при-

вабливість нових земель та територій для Кремля визначається кількістю «російського населення», що там проживає. Саме політика реінтеграції, що активно проводиться Росією за останній час призвела до виникнення спірних територій на теренах колишнього Радянського Союзу. Деякі з них, такі як Придністров'я, Молдовська Республіка, яка у 1990 році відокремилась від Молдови, і Нагірно-Карабаська Республіка, яка відокремилась від Азербайджану у 1991 році без згоди інших держав і всупереч їх бажанню зберегти свою територіальну цілісність, стали взагалі не визнані жодною із держав-членів ООН.

Іншим прикладом руйнації державності ряду країн СНД можуть слугувати події в Абхазії та Південній Осетії. Небажання Абхазії залишитися частиною Грузії після розпаду СРСР остаточно оформилося до 2008 року за підтримки російської армії. Де РСР визнала «незалежність» самопроголошеної республіки (разом із Нікарагуа, Венесуелою, Науру і Тувалу), розмістила на її території військову базу з чисельністю контингенту до 4 тис., а також надала та надає фінансову допомогу у вирішенні соціально-економічних проблем Абхазії.

І, нарешті, слід згадати про особливе воз'єднання по-південно-осетинськи, коли ця тема набрала актуальності після російсько-грузинської війни в серпні 2008 року, за результатами якої Росія офіційно визнала незалежність Південної Осетії. Проте, регіон Південної Осетії залишився «сірою зоною», якою опікуються та маніпулюють очільники Кремля рівно настільки, щоб гарантувати відсутність соціальних протестів та бунтів.

Отже, на тлі сьогоднішніх подій, що відбуваються навколо захвату Криму та збройної агресії Росії проти України чітко розкивається агресивна шовіністична антинародна політика путінського режиму, висвітлюються його реальні цінності, якому таки

потрібні нові землі, але тільки «правильні», переважно населені російськомовними, на приєднанні яких Путін може зміцнювати свій імідж «збирача» руських земель.

З огляду на це, важливо та необхідно нагадати і застерегти російську політичну еліту, а також «збирача» російських земель про те, що не слід нехтувати діалектикою змін у взаємозв'язку між сутністю війни і способами досягнення воєнно-політичних цілей. Необхідно підкреслити, що сьогодні зовсім не обов'язково розпочинати світову ракетно-ядерну війну, щоб підвести світ до рокової межі глобальної катастрофи. Де будь-який локальний (регіональний) конфлікт, як про це свідчить світова практика, дуже швидко втягує у воєнне протистояння велику кількість як малих, такі великих держав. Так, у Першій світовій війні безпосередньо приймало участь понад 1 млрд. людей із 33 країн, тобто 62 % населення планети, то вже у Другій світовій війні їх кількість сягала вже біля 2 млрд. людей із 61 країни, або біля 80 % населення нашої планети.

Ретроспективний аналіз поглядів на діалектику розвитку міжнародних кризових явищ, із яких на протязі ХХ століття двічі спалахували світові пожарища, надає можливість зробити ряд важливих висновків для практики сьогодення:

по-перше, кризові явища (регіональні конфлікти) напередодні двох світових війн не розвивалися за схемою «дія – протидія» і спливали по законам руху «снігового кому». І намагання тих чи інших країн утриматися «на гребні» конфронтаційної рівноваги не тільки не відвертали сповзання світу до війни, проте і в переносному сенсі сприяли наростанню «саморухів» кризових явищ. Де усі попередні розрахунки сторін як жертв, так і агресорів були вщент розбиті трагічною реальністю війн, масштаби, характер, глибина, тривалість яких усякий раз перевищували здавалось би немислиме;

по-друге, аналіз особливостей виникнення та розвитку міжнародних кризових явищ та локальних конфліктів у передвоєнні роки переконливо свідчать про те, що на час виникнення кризових явищ у міждержавних відносинах зберігається потенційна можливість їх мирного врегулювання, проте з переходом їх до військово-силової фази, різко наростає швидкість та інтенсивність деструктивних процесів, де невблаганно наростають тенденції неадекватної оцінки своїх дій, способів захисту, але і дій противника. А оскільки війна – явище у значній мірі ірраціональне, то необхідно зробити висновок про те, що її світові форми являються апофеозом цієї ірраціональності, якщо сприймати їх крізь призму загальнолюдських цінностей.

по-третє, важливо зазначити і те, що вердикт історії винесений людством світовим війнам залишається для сучасності актуальним та невблаганним і який свідчить про те, що будь-які матеріальні і духовні затрати на підготовку та ведення війни у XXI ст., буде трансформуватися у свою протилежність – велику поразку, негативні наслідки якої глобальні, масштабні і довготривалі. У цьому контексті не є виключенням збройна агресія Росії проти України.

по-четверте, перебіг подій двох світових війн призвів до появи «чудо-зброї майбутнього», повного краху планів агресорів і трагедії мільйонів людей. І сумний досвід втрачених можливостей щодо відвернення минулих світових пожарів, а також марні спроби одноосібного умиротворення «агресора» переконливо свідчать про те, що безпека може бути лише одна для всіх, або ні для кого. Де альтернативі миру постає одна – непередбачуваний смерч трагедії Третьої світової війни. Більше того, досвід минулих війн у значній мірі втратив своє значення (у контексті сучасності), оскільки перемога «зникла». Засоби ведення війни сьогодні переросли її цілі, виникла зворотна ситуація: «хто вистрелить першим –

загине другим». За цих обставин стає цілком зрозумілим, що людство підійшло до історичної межі, границі до війн із застосуванням ядерної зброї. Де війни стало можливим запобігти, ще до виникнення глибоких причин, які їх викликають та породжують.

Сьогоднішнє мінливе і суперечливе зовнішнє середовище, що припам'ятовує початку XXI сторіччя характеризується посиленням дії чинників, які ставлять під загрозу стратегічну стабільність у Європі та світі. Насамперед йдеться про безпеку ескалації «заморожених» і виникнення нових регіональних конфліктів, яка суттєво зросла після російсько-грузинського конфлікту в серпні 2008 року. Проте сьогодні чи не найбільш небезпечною загрозою для міжнародної та регіональної безпеки стала збройна агресія Росії проти України. Збройний напад Російської Федерації на Україну спричинив найсерйознішу та найнебезпечнішу кризу в Європі після падіння Берлінської стіни і став несподіваним як для українського політикуму й громадськості, так і для міжнародної спільноти. Збройна агресія Російської Федерації спричинила серйозні порушення фундаменту норм міжнародного права, та особливо її власних міжнародних зобов'язань і стала кричущим порушенням суверенітету і територіальної цілісності України. Враховуючи вищезазначене та подальші перспективи шовіністичного імперського державного курсу Росії, особливо після її збройної агресії проти України, слід констатувати, що Російська Федерація ігнорує сучасні правові та цивілізаційні цінності й загрожує не лише Україні, а й існуючому сучасному міжнародному правопорядку.

Аналізуючи змістовний аспект воєнної політики зауважимо, що у сучасних умовах воєнна політика будь-якої держави може бути прогресивною, тобто відповідати сучасним вимогам загальнолюдських цінностей та верховенству права в міжнародних

відносинах, або реакційною, яка іде у розріз з ними.

Під прогресивною воєнною політикою необхідно розуміти діяльність держави, спрямовану на запобігання будь-яких війн за допомогою створення воєнних структур, які мають суто оборонну спрямованість і призначені для забезпечення національної безпеки. Так, сучасна воєнна політика України є прогресивною, оскільки вона спрямована на захист національних інтересів української держави відповідно до пункту 17 частини першої статті 92 Конституції України [8], відновлення територіальної цілісності України, сучасних правових та цивілізаційних цінностей, а також існуючого міжнародного правопорядку. І тому, як держава Україна, що стала жертвою агресії, відповідно до статті 51 Статуту ООН має беззастережне право негайно застосувати проти держави-агресора збройний примус та інші міжнародно-правові санкції в порядку самозахисту від збройної агресії. Зокрема, «Статут жодним чином не зачіпає права на індивідуальну чи колективну самооборону, якщо відбувається збройний напад на Члена організації» [9].

Аналізуючи сучасну воєнну політику Росії, слід зазначити, що вона виступає складовою загальнодержавної імпершовіністичної політики, яка за своєю суттю являється агресивним тоталітарним утворенням, вороже налаштованим до європейських цивілізаційних цінностей, принципів демократії і спрямована на руйнацію фундаментальних прав та основоположних свобод людини, територіальне розширення своїх кордонів та домінування у регіоні та світі.

Виходячи із такого розуміння, слід вважати, що воєнна політика Російської Федерації на сучасному етапі носить реакційний характер і спрямована на воєнно-політичне домінування в країнах Східної Європи (республіки колишнього СРСР) на постійне підтримання у цих регіонах стану керованого хаосу та провокування і підтримка сепаратистських

рухів на послаблення державних інститутів, розмежування їх території та руйнацію їхньої державності. Укорінені в російській ментальності антидемократичні ідеології та реваншистські прагнення визначають сьогодні зміст злочинної зовнішньої політики Росії. Так, відчувши втрату контролю над Україною, Кремль спланував і здійснив збройну агресію проти України. Збройний напад Російської Федерації на Україну переконливо засвідчив, що злочинна зовнішня політика теперішньої (путінської) Росії ігнорує сучасні правові та цивілізаційні виміри, несе загрозу не лише Україні, а й існуючому міжнародному правопорядку, загрожує глобальній регіональній безпеці. Важливо зазначити, що здійснена збройна агресія Росії проти України та її подальша ескалація на Сході України, спрямована на порушення суверенітету та територіальної цілісності України. Перебіг останніх подій, пов'язаних із збройною агресією Росії свідчить, що силовий сценарій цієї неоголошеної війни готувався Кремлем заздалегідь і який було здійснено за наказом найвищих державних посадовців Російської Федерації та ухвалений її вищим законодавчим органом – Радою Федерації Росії 1 березня 2014 року.

Таким чином, відповідальність за військову агресію проти України та її подальшу ескалацію виключно лежить на вищому військово-політичному керівництві держави-агресора як за сам злочин агресії, складником якого виступають планування, підготовка, ініціювання або здійснення особою, яка в стані фактично здійснює керівництво або контроль за політичними або воєнними діями держави (ч. 1 ст. 8 «Військові злочини» Римського статуту МКС) [10].

Проведений аналіз проблем воєнної політики у контексті збройної агресії Російської Федерації дає підстави зазначити, що забезпечення національної безпеки поки що є неможливим без використання за об'єк-

збройного насилля. Іншими словами, жави і, зокрема, її основна складова – головним зняряддям забезпечення Збройні Сили. національної безпеки залишається Воєнна організація Української дер-

Список використаних джерел

1. *Правові основи військового будівництва та військово-цивільних відносин* : Збірник законодавчих актів з питань національної безпеки і оборони / Ред. рада : Г. К. Крючков (голова), Б. П. Андресюк, В. П. Горбулін та ін. – К.: Парламентське вид-во, 2005. – 832 с.
2. *Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015.*
3. *Юридичний вісник України.* – № 42 (1007). – 18-24 жовтня 2014 року «Збройна агресія Росії проти України: геополітичний та національний вимір».
4. *Военный энциклопедический словарь.* – М., Воениздат, 1983. – С. 137.
5. *Клаузевиц, О войне/ Клаузевиц.* – М., Воениздат, 1941. – С. 160.
6. *Стратегический курс России с государствами-участниками Содружества Независимых Государств // «Независимость.* – 1995. – 4 октября. – С. 4-5.
7. *Екоцин Б. Давайте определимся и прямо скажем нашим народам как мы видим судьбы государств Содружества – вместе нам быть или порознь/ Б. Екоцин // Независимая газета.* – 1997. – 5 апреля. – С. 2.
8. *Конституція України (із змінами і доповненнями).* – К.: Атіка, 2006. – 64 с.
9. *Статут Організації Об'єднаних Націй.* – Режим доступу: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf
10. *Римський статут міжнародного кримінального суду від 17.07. 1998 р.* – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_588/print1443083532701327

Антонов В. О. Воєнна політика як важлива складова забезпечення національної безпеки України

У статті досліджуються змістовні аспекти воєнної політики української держави у контексті забезпечення національної безпеки України. Зазначається, що забезпечення національної безпеки потребує напрацювання якісно нової воєнної політики, спрямованої на ефективний захист національних інтересів, комплексне реформування системи національної безпеки і оборони України.

Ключові слова: воєнна політика, складова, національна безпека, держава, національні інтереси, система, оборона.

Антонов В. А. Военная политика как важная составляющая обеспечения национальной безопасности Украины

В статье исследуются содержательные аспекты военной политики украинского государства в контексте обеспечения национальной безопасности Украины. Указывается, что обеспечение национальной безопасности требует наработки качественно новой военной политики, направленной на эффективную защиту национальных интересов, комплексное реформирование системы национальной безопасности и обороны Украины.

Ключевые слова: военная политика, составляющая, национальная безопасность, государство, национальные интересы, система, оборона.

Antonov V. Military policy as an important component of national security of Ukraine

The article deals with the substantive aspects of military policy of the Ukrainian state in the context of national security of Ukraine. It is noted that national security requires the elaboration of qualitatively new military policy to the effective protection of national interests, a comprehensive reform of the system of National Security and Defense of Ukraine.

Key words: military policy, component, national security, state, national interests, system, defense.